

V sklepnih mislih Pelikan poudari, da se je politični katolicizem ob neuresničljivih načrtih na daljši rok zatekal k novim razlagam (akomodaciji), kar pa ga zaradi "sui generis" ni obvarovalo poti v slepo ulico. V tem smislu navaja tudi argumente, ki so nasprotni Berger-Luckmanovi tezi, češ da bi se bil politični katolicizem v obravnavanem času še sposoben "vključevati v tradicijo".

Na koncu knjige je avtor pregledno navedel uporabljene vire in literaturo, kar kaže ne nazadnje na avtorjevo izčrpno, dokumentirano raziskavo. Knjigi je dodal tudi imensko kazalo.

V celoti gledano je Pelikanovo delo tehtna analiza zastavljene problematike, ki na ilustrativen način z izbranim dokumentarnim gradivom oriše bralcu značilne poteze slovenskega političnega katolicizma in sočasno akomodacijo - prilagajanje. Takšna obravnava problematike, ki se ponekod prepleta tudi s širšim evropskim ali vsaj nemško-avstrijskim okvirom, gotovo sodi med zanimiva poglavja katoliškega gibanja na Slovenskem v omenjenem času. Zato je Pelikanova knjiga za celovitejše razumevanje naše preteklosti vsekakor dobrodošla in je s posebnega zornega kota obogatila slovensko zgodovinsko pisje.

Anka Vidovič-Miklavčič

Od mature do mature - Zgodovinski razvoj mature na Slovenskem 1849/50 - 1994/95. Slovenski šolski muzej, Ljubljana 1998, 205 strani (Razstavni katalog 62)

Ne le, da pomembnejše zgodovinske razstave že dolgo pomenijo tudi pomemben prispevek ali celo prelomnico v raziskovanju določene zgodovinske problematike, temveč so se spremljajoči katalogi v zadnjih desetletjih uveljavili kot nosilci zgodovinskih razprav in prispevkov, ki k določeni razstavljeni tematiki prinašajo povsem nove informacije ter ugotovitve ali povzemajo in zaokrožujejo vedenje o njej. Eden takih je nedvomno tudi katalog k razstavi *Od mature do mature*, ki ga je uredila avtorica razstave Mateja Ribarič. Razstavo so odprli v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani 7. maja letos.

Uvodnim besedam muzejskega direktorja Andreja Vovka sledijo tri ključne pregledne razprave o srednjih šolah in njihovem zaključevanju v zadnjih 150 letih. Mateja Ribarič kratko predstavi srednje šole na Slovenskem od ustanovitve prvih gimnazij v 16. stoletju do reforme leta 1984, ko so bili zadnji ostanki mature dokončno ukinjeni. Poudarek je na zlati dobi gimnazij od reforme leta 1849 do druge svetovne vojne. Izraz zlata doba moramo uporabiti samo pogojno, saj je že z reformami šolstva v prvi jugoslovanski državi raven gimnazijskega pouka in s tem mature s prilagajanjem drugim jugoslovanskim pokrajinam padala. Vendar je slovenizacija srednjih šol, ki so bile prej pretežno nemške, omogočila gimnazijski in univerzitetni študij veliko širšemu krogu slovenske mladine, kot je to bilo do leta 1918.

Jože Ciperle je opisal "Maturitetne (zrelostne) izpite in spričevala v zgodovinskem razvoju (do leta 1918)." Začetek uvajanja zrelostnega izpita kot pogoja za univerzitetni študij predstavlja državna instrukcija v Prusiji iz leta 1788, čeprav še dolgo ni bila obvezno upoštevana za vpis na univerzo. Kot pogoj za vpis na univerzo se je zrelostno spričevalo uveljavljalo počasi in različno po posameznih deželah in šolah, ponavadi premosorazmerno z rastjo avtoritete države, ki je lahko spričevalo uveljavila z zakonsko močjo. Pri nas je maturo kot pogoj za vpis na

univerzo uveljavila srednješolska reforma leta 1849 in prve mature so začeli opravljati leta 1850. Kljub temu, da je že zakon iz leta 1849 poudarjal, da namen mature ni predstavitev poznavanja celotne gimnazijske učne snovi, temveč bolj dokaz duhovne zrelosti dijaka za akademski študij, so v izpitni komisiji sedeli vsi profesorji obveznih učnih predmetov, kandidat pa je moral opraviti 6 pisnih nalog, prav tako iz šestih predmetov pa je odgovarjal še ustno. Zaradi takega obsega so si že od osemdesetih let nekateri prizadevali za zmanjšanje izpitne snovi, kar je bilo uresničeno šele z odlokom prosvetnega ministrstva leta 1908.

Najobsežnejši in v veliki meri na novo napisan je prispevek Aleša Gabriča z naslovom Slovenska matura v jugoslovanski državi. Gabrič najprej opiše slovenizacijo srednjih šol in s tem tudi mature, nadaljuje pa z velikim porastom števila srednješolcev v času med dvema svetovnjima vojnoma, ki je z okrog 5000 naraslo na več kot 13.000. Značilnost tega časa, zlasti tridesetih let, so bili tudi unitaristični pritiski zelo centralistično urejene šolske uprave iz Beograda ter porast odstotka deklet na gimnazijah. Izrednim vojnim razmeram, ko mature ni bilo treba opravljati, vendar je tudi število "maturantov" bistveno upadlo, je po letu 1945 najprej sledila obnova predvojnih srednješolskih razmer. Kombinacijo slovenščine in srbohrvaščine kot srbskohrvatskoslovenskega jezika je s federalno državno ureditvijo nadomestila samo slovenščina. Velik udarec je za maturo pomenila šolska reforma konec petdesetih let, končni ukinitvi že precej osiromašene mature leta 1984 pa bi lahko rekli kar milostni strel.

Drugi prispevki so ožje narave in bi jih lahko opredelili kot drugi del kataloga. "Naše prve maturantke" je naslov prispevka Tatjane Hojan. Ženske v Avstriji so se od leta 1872 smele vpisati na gimnazije kot privatistke, vendar maturitetni izpit zanje ni imel smisla, ker se še niso smele vpisati na univerze. Maturo so opravljale kot moški dijaki, spričevalo pa ni smelo nositi določb, ki bi potrjevale zrelost kandidatke za akademski študij. Na filozofske fakultete so se ženske lahko vpisale šele od leta 1897, na druge fakultete pa postopoma v naslednjih letih. Prve privatistke na gimnazijah v naših krajih zasledimo šele od leta 1898, prva maturantka pa je maturirala na koprski gimnaziji dve leti kasneje. Maturantke s slovenskimi priimki so se pojavile v šolskem letu 1908/09.

Branko Šuštar je izbral "Maturitetne naloge: kratek pogled na nekaj naslovov pisnih zrelostnih izkušenj (višjih tečajnih izpitov) na gimnazijah 1876-1936". Tu se srečamo z maturitetnimi izpiti povsem konkretno, s posameznimi maturitetnimi nalogami na posameznih gimnazijah v točno določenem času. Janez Bogataj je opisal rituale ob maturi z etnološkega vidika, kot šego prehoda. Sergij Gabršček, uradnik ministrstva za šolstvo in šport pri slovenski vladi pa je opisal ponovno uvedbo mature v slovenske gimnazije po osamosvojitvi in desetletnem presledku leta 1995.

Katalog smiselno dopolnjujejo Utrinki o maturi (Odlomki iz avtobiografij in biografij). Tu so zbrani maturitetni spomini ali opisi izpod peresa Antona Slodnjaka, Frana Levca, Janka Mlakarja, J. M. Trunka, Vojeslava Moleta in Lava Čermelja o maturah od leta 1851 do 1909. V sestavku Spomini nekdanjih maturantov pa je avtorica razstave Mateja Ribarič naredila deset intervjujev na to temo od najstarejšega Leona Štuklja do najmlajšega, aktualnega ministra za šolstvo in šport, Slavka Gabra.

Katalog z razstave Od mature do mature ali bolje rečeno zbornik o maturi na

Slovenskem je primer dobro opravljenega dela: od zamisli za razstavo do končnega izdelka trajne vrednosti, ki ga bomo še dolgo jemali v roke in iz njega črpali podatke o ne tako obrobni temi, kot se lahko zdi matura na prvi pogled. Matura je, zlasti časovno gledano, lahko le drobec v dolgoletnem izobraževalnem procesu posameznikov in skupnosti, vendar je zelo pomemben čas odločanja o posameznikovi prihodnosti in čudovit pokazatelj zrelosti neke večje, naj bo to nacionalne ali kake druge skupnosti.

Ervin Dolenc

Chiesa e società nel Goriziano fra guerra e movimenti di liberazione. Cerkev in družba na Goriškem ter njih odnos do vojne in osvobodilnih gibanj. A cura di France M. Dolinar e Luigi Tavano. Istituto di storia sociale e religiosa, Istituto per gli incontri culturali mitteleuropei, Gorizia 1997, 399 strani.

Naravne, politične ali iz teh nastale zgodovinske meje ter z njimi organsko povezana območja predstavljajo s svojimi specifičnimi zgodovinskimi izkušnjami pravzaprav neizčrpen vir motivov za raziskave zgodovinske stroke v njenem najširšem pomenu besede. Spekter le-teh sega od najbolj globalnih svetovnopoličnih problemov in zapletov pa vse do najbolj konkretnih etnoloških značilnosti in antropoloških potez. Seveda tu postane še bolj očitno, kako kompleksen pojav je življenje in vsak historiografski poskus je hkrati tudi že dokaz o omejenosti strokovne metodologije, pa če si še tako prizadeva biti tematsko vseobsegajoča in časovno sinhronizirana. Toda te razumljive "človeške" slabosti seveda nikdar niso zavrle vedno novih poskusov, da bi dosegli kolikor toliko zadovoljive odgovore na temeljna ali tudi samo pereča aktualna vprašanja.

Tematska povezava Cerkev - druga svetovna vojna - odporniška gibanja - mejni (nacionalni) problemi - obeta v tem pogledu še posebej razgibano zgodovinsko dogajanje. Prav to pa je osrednja vsebina knjige, ki ji na tem mestu namenjamo nekaj besed. Gre za zbornik referatov, ki so bili predstavljeni na simpoziju konec septembra 1996 v Gorici. Naslov simpozija ter oba inštituta kot organizatorja sta označena že na začetku v naslovu publikacije. K pripravi in izvedbi, posebej s sodelovanjem svojih strokovnjakov, pa so prispevale tudi druge ustanove, s slovenske strani gre omeniti Inštitut za novejšo zgodovino, Zgodovinski inštitut Milka Kosa SAZU ter Goriško Mohorjevo družbo. Izid zbornika so s svojo finančno podporo omogočili italijansko zunanje ministrstvo, slovensko ministrstvo za znanost in tehnologijo, dežela Furlanija Julijska krajina ter goriška nadškofija. K formaln(ostn)im vidikom simpozija in tudi zbornika gre dodati tudi drugi protokolarni ter strokovni okvir, ki ga med drugim predstavljajo znanstveni odbor, pripravljalni odbor ter častni odbor, v katerih ne manjka ministrov, škofov in drugih eminentov.

V zbornik nas uvedejo predstavitev G. Valdevita ter štiri pozdravne besede. Sledi objava 23 referatov ter treh t.i. posegov, kar bi nekako ustrezalo našemu pojmovanju nenapovedanih koreferatov. Referate je predstavilo 11 italijanskih znanstvenikov ter 12 slovenskih, a od slednjih sta bila dva iz Italije ter ena raziskovalka iz Nemčije. Zelo pohvalna je praksa, ki jo v Sloveniji zelo redko